

Jiří Rak

PIVO JAKO KONSTITUTIVNÍ PRVEK VLASTENECKÉ IDEOLOGIE

Při pročitání textů prvních generací českých obrozenců se s hospodami a pivem setkáváme velmi často, ať už se jedná o beletristické obrázky ze života, básně a deklamovánky, písně či paměti. To samozřejmě odpovídá postavení piva jako nejrozšířenějšího českého nápoje a také hojně zmiňování hospod lze snadno vysvětlit. Ekonomicky slabá česká společnost prostě nemohla najít jiná společenská střediska než právě početné restaurace, hostince, pivnice, sklípky, krčmy a kafírny. Český literát stěží mohl své přátele přijímat ve svém bytě, který obvykle představovala jediná místnost, a pro pohoštění by stejně museli poslat do nejbližšího pohostinského zařízení. Pozornější seznámení s obrozenskou mentalitou ale ukáže, že v případě piva a obecně vzato i hospod šlo o více, že chmelovina patřila přímo k atributům českého vlastenectví – vedle jazyka, historických reminiscencí a dalších projevů, které bývají obvykle v odborné literatuře nejčastěji rozebírány.

„Schůze naše bývaly vždy večer při sklenici piva a zábava týkala se téměř výhradně pokroku literatury domácí a prospěchu našeho vlasteneckého snažení v národu,“ vypráví o svých studiích v Praze např. Josef Bojislav Pichl, pro kterého návštěva hospody byla jevem naprosto přirozeným a naopak se podívoval nad tím, že význační čeští vlastenci navštěvovali kavárny, vzhledem k tomu, že pro „obecný lid“ byla návštěva kavárny „způsobem skutečné mravní zpustlosti“.

Z jeho vzpomínek se dozvídáme i o tom, že také hospoda se mo-

hla stát místem vlasteneckého apoštolátu. „Údové těchto měšťanských společností (za zmínku stojí, že se jednalo o zárodky pozdější ctihodné pražské Měšťanské besedy) mívali obyčej sestavovati se ve spolky kočující a občas do jiných hospodských místností výlety činiti a zpíváním vlasteneckých písní národní uvědomění tam buditi“. Samozřejmě že pokud takovýto vpád vzbudil u hostů nelibost, byly příslušné hospody prohlášeny za hnízda „odrodilců, která buď měla na víru být obrácena neb rozprášena“. Je zajímavé, že stejnou metodu uplatňoval později mladý Frič se svými kumpány, „ostrými hochy“, jak se sami označovali, kteří ale již neútočili jen na Němce a odrodilce, ale snažili se, po privátní zábavě, třeba u Zlaté husy, kde je známý příznivec bouřliváků hostinský Petr Fastr „posilnil rázným slovem a dobrou večeří“, zradikalizovat starší a usedlejší vlasteneckou společnost. „Přečasto vrazili jsme i do krčmy nám neznámější, jen když jsme věděli, že se tam baví kruh vlastencův, a zapěli jim přede dveřmi jednu neb druhou ráznou píseň, načež se nám otevřely dveře dokořán a bodrých sousedův oči i jich statečných polovic jen se jiskřily, když jsme jim opakovali Těšme se blahou nadějí, Sláva ti vlasti má, Podskalskou – nebo některou ještě ráznější.“

Pokud by chtěl někdo namítnout, že studentské vzpomínky Pichlovy mohou být výjimkou a že radikální Frič není přímo vzorem předbřeznového vlastenectví, je možno mu posloužit pamětmi člověka, kterého rozhodně nelze považovat za bouřliváka či výtržníka – Václava Vladivoje Tomka. Ten se již během studia podle svých vlastních slov připravoval cílevědomě na povolání „spisovatele českého“, a přesto se jeho vzpomínky hospodami jen hemží. I on se seznámil s hospodskými misii nové vlastenecké víry, hovoří např. mj. o jednom ze svých studentských spolubydlících, jistém Limanovi, který se hlavně věnoval „agitaci vlastenecké po hospodách“. Budoucí historik sám ale také chodil pravidelně do „vlasteneckých schůzek večerních, které se drživaly v jakési hospůdce na zelném trhu“, kde se „více zpívalo než čítalo“. Na jiném místě pak okruh svých přátel pojmenovává přímo „vlastenecko-hospodská společnost“, a uvádí, že se nepohodli s hostinským U Křížku, což byl do té doby jejich štamlokál, protože „jim nechtěl nalévatí přes čas“.

Je samozřejmé, že se tedy brzy objevila potřeba zřídit skutečně vlasteneckou hospodu, kde by národovci mohli pravidelně pobývat me-

zi „našinci“. Pozdější pražský primátor, bohatý podskalský dřevař František Dittrich se proto rozhodl ve své domovské obci založit hospodu s charakteristickým názvem Táborka, jejíž otevření se stalo malou vlasteneckou slavností. Již zmíněný Bojislav Pichl k této příležitosti složil zvláštní báseň Podskalská, je to tatáž píseň, jejímž textem („Ti jonáci z Podskalí, / jaký je to slavný rod, / český a zachovalý, / bez cizotyk a bez mód / Ať to jak chce v Čechách chodí / Podskalák, / vlasti své se neodrodí / nikterak.“) se mladý Frič, jak jsme slyšeli, snažil burcovat pražské měšťanstvo. Podobnou demonstrací bylo i otevření hospody na Spetince za Strahovskou bránou, která měla nést název U české udatnosti a jejíž vývěsní štít zpodobňoval husitské bojovníky. Při slavnostním otevření došlo ke rvačce, která vedla k policejnímu zákazu vlasteneckého pojmenování hostince. Z těchto hospodských společností vznikla pak na jedné straně Měšťanská beseda jako středisko usedlejší vlastenecké inteligence a podnikatelstva („Cíl a myšlenka, jež nás spojila v tento střed, je krásná a předústojná. Zotavení sil starostmi vezdejšími sklíčených, vzdělání ducha v obcování s muži, kteří okrasou vlasti a národa svého jsou, bratrské přichýlení se měšťana k měšťanu, Čecha k Čechu, to jsou ty poklady, jichž každý zde najde, kdo jich naléztí chce a hledati zná,“ tak formuloval smysl nového přepychového pražského hostince František Dittrich).

Hospodskou společností na druhé straně předbřeznového názorového spektra pak stál známý Repeal, středisko mladých radikálů. Právě jim bylo ze strany Besedy vyčítáno přílišné vytloukání krčem, kterým diskreditují počestné vlastenecké úsilí. Tyto výtky vedly Friče k plamenné obhajobě, kde neváhal návštěvy hospod prohlásit za prubířský kámen demokratického cítění. Podle jeho názoru opovrhovala tehdejší vlastenecká elita jím a jeho kamarády, „kteří bezprostředně s lidem obcovali, kteří besedy a výlety pořádali, prozpěvujíce a lomozujíce s ním“. Právě v těchto hospodách viděl budoucí komandant studentské legie zárodky českého politického uvědomování – hovoří např. i o tom, že zatímco vážení vlastenci četli jen povolené Augsburger Allgemeine Zeitung, v proklínaných hostincích kolovaly zakázané Grenzboten. Charakteristický je v tomto duchu jeho závěr: „Nešťastný džbánek! – A přece nám pomohl k iniciativě, jež překvapila střídmé a přemoudře opatrné pány při jejich psacím stolku, v sezeních Matice české, při bouřlivých debatách porad o čes-

ké škole průmyslové (...), ano v Měšťanské besedě, kde však dle hodnověrných současných svědků, také jen pouhou vodou se nenapájeli!“ O oblibě piva mezi národovci vypovídají i četné vlastenecké písně a básně. „Naši slavní předkové, / dobří staří Čechové, / dobré pivo milovali (...) My jsme také Čechové, / slavných dědů vnukové, / važme činů jejich sobě, / ctěme to, co oni pili, / ctěme tak své dědy v hrobě. / Pivo píme, pivo vychvalujme / píme ho a dokazujme, / že jsme jejich vnukové, / že jsme také Čechové“. Tak zní ideově nejzávažnější sloky Rubešovy básně, nesoucí prostý a výstižný název Pivo. Jiná Rubešova báseň Já jsem Čech se sice o pivu výslovně nezmiňuje, ale v pasáži, kde autor vypočítává slavné atributy jiných národů, uvádí, že nezávidí „Maďarovi vína“, aby se stejnou hrdostí zvolal „kavírny své, Franku! sobě nech!“ nepotřebuje podle mého názoru vysvětlujícího komentáře. A do třetice Rubeš tentokráte v básni Mužská prosba, ostře zaměřené proti rozmáhajícímu se ženskému zvyku popíjení cizozemské kávy: „Káva – to je metla, / kterou psota ve své zlosti / na hřbet naší blaženosti / z napařených prutů spletla; / káva jest jen jed“ – a potom následuje obsáhlý výčet negativního působení kávy na české milostenky – mají po ní jedovaté jazyky, káva jim ubírá jejich krásu, způsobuje nemoci. Naopak, když české dívky poslechnou básnickovy rady, čekají je na světě jenom blaha a rozkoše: „peněz zachováte / zlosti umenšíte / lásku roztoužíte / sobě ale dobudete slávy / neboť věčně vaše líčko / pokvete co krev a mlíčko / Budete se moci vdáti / ještě v padesáti“.

Jinou slavnou pijáckou písní (také ji zmiňuje Frič mezi svými agitkami) je Těšme se sladkou nadějí autora Josefa Tomáše Krova s textem Václava Hanky. Popěvek s refrénem „Milujme se, nedejme se, / vybíme se, napíme se, / milujme se, napíme se / a pak vybíme se“, se stal v Čechách nesmírně populární. Tak došlo k tomu, že když slavný maďarský komponista a klavírní virtuos Ferenc Liszt při návštěvě Prahy žádal své české přátele, aby mu zazpívali nějakou husitskou píseň a oni – přes všechno okázalé přihlašování se k husitské minulosti neměli žádnou k dispozici – označili mu ze zoufalství za dědicství božích bojovníků tento popěvek a Liszt pak Krovovu melodii uvedl do světa jako Husitskou – na titulní straně tisku této písně mělo být podle Lisztova přání uvedeno: „Husitský text v staré češtině s německým překladem.“

Zmiňme se alespoň letmo o dalších písních s pivní tematikou, které jsou obsaženy ve vlasteneckých zpěvnících. Kromě Blahoslaveného sládky, známé Pijme pivo s bobkem a jiných lidových písniček tu nalezneme i písně, které oblíbený nápoj v pravém slova smyslu ideologizují. Jedna z nich např. hlásá „Kdo chce Čechem býti / Má po česku píti“. Tento kategorický imperativ se samozřejmě vztahuje na všechny životní situace – Čech jde pochopitelně hrdinně do boje, pamětliv ovšem toho, že „Kdo svou krev vylévá / Ať ji zase dolévá / neboť jenom „Češi když se napijou, / Ha, jak statně bojujou“. Závěrečná sloka „Písně pějme, mužně hrejme / Hrdlo žíznivé polejme / České děvče míti / České pivo píti / Hoj! radosti takové / mají jenom Čechové“, pak ukazuje, že vlastenecká ideologie v sobě obsahovala prvky, které ani po letech neztrácejí svou aktuálnost. Z dalších písní už jen namátkou: „Což já víc o štěstí dbám / Jen když tebe pivko mám / Základ jest můj plný džbánek / když mně teče v krku chládek“, nebo tato svérázná variace na mnoho jiných písní vyzývajících příklad slavných předků: „Když jsou naši pívávali / taky my pít budem / Oni málo zachovali / My nic mít nebudem“. Důkazem fungování této tematiky jako skutečně organického prvku národní ideologie je skutečnost, že jsem necitoval ze sborníku pijáckého, ale sedmého vydání sokolského zpěvníku Františka Urbánka.

Nelze ovšem nevidět, že zřídka, ale přece se setkáváme i s hlasy, které proti pivní orientaci českého vlastenectví brojily. Tak např. Jan Svatoopluk Presl v úvodu k překladu Poppeovy technologie (Obširné prostonárodní pojednání o řemeslech a umělostech čili Technologia všeobecná a obzvláštní, k poučení a prospěchu všelikých stavův, z let 1836-1837) píše: „Kdyby v tobě, milý krajane, byla větší tužba po vědomostech, zajisté bys jí některou oběť již byl přinesl. Utrhnul bys sobě od huby k uspokojení jí. Lépe bys sobě poradil, kdybys místo hospodování a marného a ničemného tlachání knihu do rukou vzal a pilně čítal.“ Velmi mne mrzí, že i nedoceňovaný vlastenecký autor Jakub Malý se snaží ve svých pozdních pracích Vzpomínky a úvahy starého vlastence nebo Naše znovuzrození postavit hospodu proti vlastenectví a píše o lásce k vlasti jako citu, který vedl české mladíky k vyšším cílům, než jenom k vysedávání po hostincích. Myslím ale, že výše citované příklady jej dostatečně usvědčují z omylu.

Teprve v pozdější době totiž začínají být pivo a hopoda považová-

ny českou publicistikou za jev, kterým bychom se neměli příliš chlubit. Pití piva už není atributem vlastence, ale pana Broučka nebo pana Kondelíka. Dochází tak k nesmírně zajímavému a troufnu si říci, že pro českou povahu charakteristickému jevu. Chceme-li totiž vyjádřit českou malost, prostřednost a provinciálnost, nenapadne nikoho říci např. „vytříbený vkus české kinematografie“ nebo „myšlenková hloubka české žurnalistiky“, ale běžně užíváme spojení typu „pivní rozhled“, „pivní humor“, „pivní politika“ apod. Přitom je pivo jedním z mála produktů této země, který dosáhl skutečné světovosti.

Jiří Rak

Fakulta sociální věd UK

Praha